

ΘΥΜΙΑΜΑ

«Θυμιάμά Σοι προσφέρομεν, Χριστέ ὁ Θεός ἡμῶν, εἰς ὁσμὴν εὐωδίας πνευματικῆς»

Ἑβδομαδιαῖο περιοδικό • Ἀριθμ. φύλ. 24

Συντάκτης: Ἐπίσκοπος Ἱερεμίας

ΙΕΡΑ ΜΗΤΡΟΠΟΛΙΣ ΓΟΥΡΤΥΝΟΣ ΚΑΙ ΜΕΓΑΛΟΠΟΛΕΩΣ

ΣΥΝΤΟΜΗ ΔΟΓΜΑΤΙΚΗ
ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ ΜΑΣ

Διάκριση ούσίας καὶ ἐνεργειῶν στὸν Θεό*

1. Μιλᾶμε, ἀγαπητοὶ ἀδελφοί, γιὰ τὸ θέμα τῆς γνώσης τοῦ Θεοῦ· τὸ θέμα αὐτὸ ἔχει μίᾳ δίπλευρη ἀντιμετώπιση· ἀπὸ τὴν μίᾳ μεριά ὁ Θεὸς εἶναι ἄγνωστος καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη εἶναι γνωστός· εἶναι ἄρρητος, ἀλλὰ καὶ ρητός. Αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὴν «διπλότη» τῆς Φύσης Του,¹ πού εἶναι ἀφ' ἑνὸς μὲν ἀπόκρυφη, ἀφ' ἑτέρου δέ φανερή. Ἡ Ὁρθόδοξη θεολογία μας λέει: Ὁ Θεὸς εἶναι ἄγνωστος καθ' ἑαυτὸν, κατὰ τὴν οὐσία Του, ἀλλὰ εἶναι γνωστός ἀπὸ τῆς ἐνεργείας Του. Εἶναι ἐπιγραμματικὴ αὐτὴ ἡ διατύπωση τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ, πού ἔκανε σέ διάλογό του μέ τὸν ἀντίπαλό του Νικηφόρο Γρηγορά: «*Τοῦ Θεοῦ τὸ μὲν ἄγνωστόν ἐστὶ τὸ δὲ γνωστόν, καὶ τὸ μὲν ἄρρητον τὸ δὲ ρητόν· ἄγνωστός ἐστὶ ὁ Θεός ἐκ τῶν κατ' αὐτόν, γνωστός δὲ ἐκ τῶν περὶ αὐτόν φυσικῶν ἐνεργειῶν*».

Ἡ Ὁρθοδοξία κάνει μίᾳ διάκριση ἀνάμεσα στὴν οὐσία, τὴν φύση ἢ τὴν ἐσώτερη ὑπαρξη τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν μίᾳ πλευρά καὶ στῆς ἐνεργείας Του, τῆς λειτουργίας ἢ τῆς δραστηριότητάς Του ἀπὸ τὴν ἄλλη. Ἔτσι διαφυλάσσεται καὶ ἡ ὑπερβατικότητά Του (ἢ ἑτερότητά Του) καὶ ἡ ἐγγύτητά Του. Ἡ οὐσία τοῦ Θεοῦ παραμένει πάνω καὶ πέρα ἀπὸ μᾶς, ἀλλὰ οἱ ἐνεργείας Του κατέρχονται σέ μᾶς. Εἶναι πολὺ δυνατὰ τὰ λόγια τοῦ Μεγάλου Βασιλείου: «*Ἡμεῖς ἐκ τῶν ἐνεργειῶν γνωρίζομεν λέγομεν τὸν Θεόν... Αἱ γὰρ ἐνεργεῖαι αὐτοῦ πρὸς ἡμᾶς καταβαίνουσιν*».²

Ἄς πάρουμε τὸ παράδειγμα τοῦ ἡλίου, γιὰ νὰ νοήσουμε τὴν διάκριση οὐσίας καὶ ἐνεργείας στὸν Θεό. Ὁ ἡλῖος ἔχει τὸ καυτό του σῶμα, μέ τὸ ὁποῖο δὲν μπορούμε καθόλου νὰ ἔρθουμε σέ ἐπαφή, γιατί θὰ μᾶς κατακάψει, θὰ μᾶς κάνει στάχτη· αὐτὸ ἄς τὸ ποῦμε εἶναι ἡ οὐσία τοῦ ἡλίου. Ἀλλὰ ὁ ἡλῖος ἔχει καὶ «ἐνεργεῖες», τῆς ἀκτίνες του καὶ τὴν θερμότητά του, στῆς ὁποῖες μετέχουμε καὶ ἔχουμε φῶς καὶ θερμότητα. Ἔτσι, κατὰ τὸ παράδειγμα αὐτό, λέμε ὅτι στὸν Θεό ὑπάρχουν οὐσία καὶ ἐνεργεῖες· καὶ κατὰ μὲν τὴν οὐσία Του ὁ Θεὸς εἶναι ἀμέθεκτος, δὲν μπορούμε δηλαδή νὰ ἔρθουμε σέ ἐπαφή μαζί Του, κατὰ δὲ τῆς ἐνεργείας Του εἶναι μεθεκτός καὶ ἔχουμε κοινωνία μαζί Του.³

2. Ἡ οὐσία δηλώνει τὴν ἀπόλυτη ὑπερβατικότητα τοῦ Θεοῦ, οἱ ἐνεργεῖες δηλώνουν τὴν ἐγγύτητα καὶ τὴν πανταχοῦ παρουσία. Ὄταν οἱ Ὁρθόδοξοι μιλοῦν γιὰ τῆς θείας ἐνεργείας, ἐννοοῦν τὸν ἴδιο τὸν Θεὸ μέσα στὴν δραστηριότητά του καὶ τὴν αὐτοαποκάλυψή του. Ὄταν ἓνας ἄνθρωπος μετέχει στῆς θείας ἐνεργείας, αὐτὸς ἀληθινὰ μετέχει στὸν ἴδιο τὸν Θεό, ὅσο αὐτὸ εἶναι δυνατό γιὰ ἓνα δημιούργημα.

Ὁ Θεός μας, λοιπόν, ἀγαπητοί μου, ὄντας οὐσία καὶ ἐνεργεῖες, εἶναι καὶ ἄγνωστος καὶ γνωστός καὶ ἄρρητος καὶ ρητός καὶ κρυμμένος καὶ ἀποκαλυμμένος. Αὐτὴ τὴν «δι-

*Τὸ κήρυγμα αὐτὸ εἶναι τὸ ἴδιο μέ τὸ κήρυγμα πού γράψαμε στό ὑπ' ἀριθμ. 6 φυλλάδιό μας αὐτό. Τὸ ἐπαναλαμβάνουμε ὅμως ὡς ἀρμόζον στὴν σειρά τῶν νέων μας δογματικῶν μαθημάτων.

1. Ἡ λ. «φύση» γιὰ τὸν Θεὸ πρέπει νὰ χρησιμοποιεῖται μέ ἐπιφύλαξη, γιατί, ὅπως ἡ ἀντίστοιχη λατινικὴ λέξη «*natura*», ἔχει τὴν ἐννοια τῆς προέλευσης, τῆς γέννησης, πού δὲν πρέπει νὰ νοεῖται γιὰ τὸν ἄκτιστο Θεό. Χρησιμοποιεῖται ὅμως ἡ λέξη στὴν θεολογία μας ἀπὸ τὴν ἐποχὴ τῶν Πατέρων (βλ. Παναγ. Χρήστου, *Τὸ Μυστήριον τοῦ Θεοῦ*, σ. 29).

2. Ἐπιστολή 234, 1. ΒΕΠ 55,283.

πλόη» τοῦ Θεοῦ τὴν ἐκφράζουν πολὺ ὠραῖα αὐτὰ τὰ δύο χωρία τοῦ Εὐαγγελίου τοῦ Ἰωάννου, πού φαίνονται ἀπό πρώτη ὄψη σάν ἀντιφατικά: «Θεόν οὐδεὶς ἐώρακε πώποτε» (1,18) καί «Ὁ ἐωρακὼς ἐμέ ἐώρακε τὸν Πατέρα» (14,9). Καί ὁ μακαριστὸς καθηγητὴς Παναγιώτης Χρήστου ὑπομνηματίζει ὠραῖα: «Κανεὶς δὲν βλέπει τὸν Θεό, ἀλλὰ βέβαια αὐτὸς πού βλέπει τὸν Χριστό, βλέπει καὶ τὸν Θεό. Κανεὶς δὲν μπορεῖ νὰ συλλάβῃ τὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ, ἀλλὰ ὅποιος κατορθώσει νὰ διεισδύσῃ στὶς θεῖες ἐνέργειες, ὅπως ἐκδηλώνονται στὸ ἔργο τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Λόγου, βλέπει τὸν Θεό. Δὲν εἶναι ἀντιφατικὲς οἱ ἐκφράσεις τοῦ Ἰωάννη στὰ δύο αὐτὰ χωρία· εἶναι ἀπλῶς δηλωτικὲς τῆς διπλῆς ὄψεως τῆς θείας φύσεως».⁴

Λόγω τῆς «διπλῆς» αὐτῆς τοῦ Θεοῦ, τῆς ἀκαταληψίας Του, δηλαδή, ἀπὸ τὴν μιά μεριά καὶ τῆς προσέγγισής Του ἀπὸ τὴν ἄλλη, ὁ ἄνθρωπος αἰσθάνεται ἀφ' ἑνὸς μὲν ἱερό δέος καὶ θαυμασμό πρὸς τὸν Θεό, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἀγάπη καὶ ἔλξη πρὸς Αὐτόν. Πραγματικά, ὅσο ὁ Θεὸς μένει ἀκατάληπτος, προκαλεῖ ἱερό δέος· ὅσο κατανοεῖται καὶ μᾶς ἔλκει πλησίον Του, μᾶς γεμίζει μὲ ἀγάπη καὶ γλυκύτητα. Αὐτὰ τὰ δύο τὰ ἐκφράζει πολὺ ὠραῖα αὐτὸς ὁ σύντομος λόγος τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ θεολόγου: Ἡ φύση τοῦ Θεοῦ, λέει, ἔχει δύο ὄψεις «ἵνα τῷ ληπτῷ μὲν ἔλκη, τῷ δὲ ἀλήπτῳ θαυμάζηται».⁵

3. Ἡ διάκριση αὐτῆ τῆς οὐσίας καὶ ἐνέργειας στὸν Θεό εἶναι ἀναγκαία· γιατί, ἂν δὲν ὑπάρχει αὐτὴ ἢ διάκριση, πῶς θεώνεται ὁ ἄνθρωπος πετυχαίνοντας ἔτσι τὸν σκοπὸ του; Θεώνεται συμμετέχοντας στὴν οὐσία τοῦ Θεοῦ; Αὐτὸ δὲν εἶναι ποτέ δυνατὸν. Πέφτουμε στὴν πλάνη τοῦ πανθεισμοῦ, ἂν τό ποῦμε αὐτό. Ὁ ἄνθρωπος θεώνεται διὰ τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Θεοῦ, διὰ τῶν ὁποίων, ὅπως εἶπαμε, καὶ γνωρίζουμε τὸν Θεό. Τὴν διάκριση αὐτῆ οὐσίας καὶ ἐνέργειας στὸν Θεό δὲν μπόρεσαν νὰ κάνουν διαφοροὶ αἰρετικοί, παλαιότερα ὁ Εὐνόμιος καὶ ἀργότερα ὁ πολέμιος τοῦ Παλαμᾶ, ὁ δυτικὸς Βαρλαάμ.

Ὅπως πρέπει νὰ τονίζουμε τὴν ὑπερβατικότητα καὶ τὸ ἀκατάληπτο τοῦ Θεοῦ, ἔτσι πρέπει νὰ τονίζουμε καὶ τὴν ἐγγύτητα τοῦ Θεοῦ σὲ μᾶς διὰ τῶν ἀκτίστων Του ἐνεργειῶν. Οἱ Δυτικοὶ πού κήρυξαν τὸν Θεὸ ὡς οὐσία μόνο, χωρὶς ἐνέργειες, σείονται ἀπὸ τὰ συνθήματα τῶν νέων τους, «πέθανε ὁ Θεός»!... Ὁραῖα τὰ εἶπε ὁ ἅγιός μας πατέρας Γρηγόριος ὁ Παλαμᾶς στὸν δάσκαλο τῶν Δυτικῶν Βαρλαάμ: «Θεὸς ἀνενέργητος» (χωρὶς, δηλαδή, θεῖες ἐνέργειες), σημαίνει «Θεὸς ἀνύπαρκτος»! Στὸν κουρασμένο καὶ ἀπογοητευμένο ἄνθρωπο τῆς ἐποχῆς μας πρέπει ἰδιαίτερα νὰ τονίζουμε ὅτι ὁ Θεὸς εἶναι πολὺ κοντὰ μας μὲ τίς θεῖες Του ἐνέργειες.

Μέ πολλές εὐχές,
† Ὁ Μητροπολίτης Γόρτυνος καὶ Μεγαλοπόλεως Ἱερεμίας

3. Τὸ παράδειγμα εἶναι τοῦ ἁγίου Γρηγορίου τοῦ Παλαμᾶ: «Ὡς γὰρ ὁ ἥλιος καὶ ἡ ἀκτὶς καὶ ὅθεν ἡ ἀκτὶς καλεῖται, καὶ ὁ μὲν ἀπρόσιτος, ἡ δὲ προσιτὴ ὡς ὑφειμένη καὶ οὐ δύο φῶτα οὐδὲ δύο παρά τοῦτο ἥλιοι, οὕτω θεότης καὶ φύσις καὶ οὐ δύο θεότητες εἰσιν» (Β' 119). Καὶ ὁ ἴδιος πατήρ λέει ἄλλου: «Ἀμέθεκτος ἄρα καὶ μεθεκτὸς ὑπάρχει ὁ αὐτὸς Θεός, ἐκεῖνο μὲν ὡς ὑπερούσιος, τοῦτο δὲ ὡς οὐσιοποιὸν ἔχων δύναντιν τε καὶ ἐνέργειαν παραδειγματικὴν καὶ τελικὴν τῶν πάντων» (Α' 677). Βλ. Μ. Φαράντου, *Ἡ ΠΕΡΙ ΘΕΟΥ ΟΡΘΟΔΟΞΟΣ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ* σ. 532.

4. Στὸ βιβλίό του, *Τὸ Μυστήριον τοῦ Θεοῦ* σ. 31.

5. Λόγος 38, 7. MPG 36,317C.

Γιὰ πνευματικὴ ἐπικοινωνία μαζί σας στείλετε, ἂν θέλετε, μήνυμα στὸ τηλ. 6976013647 καὶ θὰ ἀπαντήσω.

Τὸ παρὸν περιοδικὸν ἐκδίδει τὸ Ἱερόν Προσκύνημα Ἁγ. Θεοδώρας Βάστας Μεγαλοπόλεως πρὸς πνευματικὴν ὠφέλειαν τῶν προσκυνητῶν τῆς.